

Művészettörténetből történelem

Karl Kurt Klein emlékére

Ismeretes, hogy Erdélyben a humanista szellem és reneszánsz kultúra legrégebb központjai a nagyváradi és a gyulafehérvári püspökségek környezetében alakultak ki, Geréb László (1475—1501) és Várdai Ferenc idejében (*Istoria României* II. 1962. 697.). A gyulafehérvári humanisták köréhez tartozott a római feliratos köveket az országban először gyűjtő Megyericsei János mellett Taurinus (*Stieröchsel*) István, Adrian Wolphart, Verancsics Antal és Lázói János. A következőkben az utóbbiról lesz szó.

Lázói János életéről a legtöbbet két jelentős munkából tudunk. Az egyiket Bunyitay Vince írta (*A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei és egy magyar humanista*, Budapest, 1893), a másikat Balogh Jolán (*Az erdélyi renaissance*, Kolozsvár, 1943). Lázói János 1448-ban született Lászó helységben, Torna megyében, Észak-Magyarországon. 1483-ban erdélyi főesperes és kanonok, s ez év tavaszán már első zarándokútjára indul Velencén át a Szentföldre; bejárja a Sinai-félszigetet és Egyiptomot is. 1484 telén tér haza. 1489-ben Mátyás király nemesi rangra emeli. Nemesi levelét egyszerre kapja meg rokonával, Sánkfalvi Antal pozsonyi préposttal és későbbi nyitrai püspökkel. 1500-ban a pápa újabb zarándokutat engedélyez számára a Szentföldre, és akkor valószínűleg Rómát is megjárta. Az új század kezdetétől 1517-ig Lázói János Gyulafehérváron élt, majd 1518- vagy 1519-től Rómában tartózkodott mint a Szent Péter-bazilika penitentiarius. 1523. augusztus 17-én halt meg, és a San Stefano Rotondo-templomban temették el, mely abban az időben a magyar pálosok tulajdonában volt.

Lázói János műveltségéről és jelleméről elég pontos képet alkothatunk magunknak azok véleménye alapján, akik 1483-ban, első zarándokútján útítársai voltak. Felix Fabri ulmi dominikánus „kegyes és tanult embernek” nevezi. „Tösgyökeres magyar volt” — említi más összefüggésben, „egy szót sem tudott németül, de nagyon járatos volt a latin, szláv, olasz és magyar nyelvből. Nemes, erényes és tanult úr volt, jelentékeny szónok és matematikus [...] nagy szónokként bármilyen alkalomra azonnal tudott kötött formájú beszédet tartani.” Lázói útítársa volt Erhardt Reenwich utrechti festő és Bernhard Breydenbach mainzi kanonok is. Breydenbach szintén „nagy tudású, kegyes úr”-ként említi.

A zarándoktársaktól származó véleményeken kívül Lázói János emlékét napjainkig két műemlék is őrzi: római sírja és Erdélyben a gyulafehérvári székesegyház északi oldalán a maga építette kápolna. A templom északi előcsarnokaként is szolgáló, 1512-ben befejezett díszes építmény egyike az ország legrégebb és legjelentékenyebb reneszánsz műemlékeinek. A kápolnát rendkívül gazdag szobrászati díszítéssel látták el. Művészettörténeti jelentőségét kimerítően tárgyalta Virgil Vátásia-

nu (*Istoria artei feudale în țările române* I. București, 1959) és Entz Géza (*A gyulafehérvári székesegyház*. Budapest, 1958). Történeti forrásként azonban még nem használták föl eléggé, hiszen a kápolna történelmi szempontból igen-igen sokat nyújt. Elsősorban a falait díszítő számos faragott címer kínálkozik értelmezésre.

A kápolna két korszak fordulópontján áll. Ezt nemcsak az építészeti formák bizonyítják (kívülről teljesen reneszánsz építménynek tűnik, a belső tér mennyezete viszont későgótikus hálóboltozat), hanem megfigyelhető a feliratokban és a képzőművészeti díszítésben is.

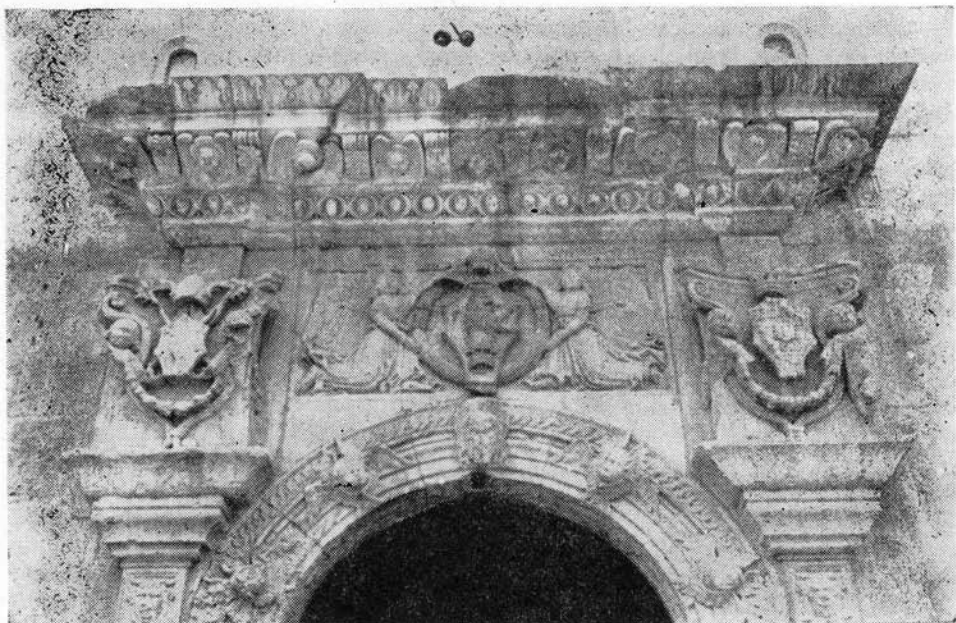
Ez a kettősség érvényes különben Lázói János személyére vonatkozóan is. Mivel közben a Péter és Pál apostolhoz írott latin versekben középkorisan buzgó vallásos embernek tűnik, és a németországi zarándoktársakban is „ájtatos úr” benyomását kelti, a kápolnát díszítő címereken a középkor kötöttségeiből kitörő egyéniségnek mutatkozik. (Ahogyan Jakob Burckhardt a reneszánsz lényegét értelmezte.)

Az alapító szándéka szerint a kápolna, egyházi-vallásos rendeltetésén kívül, meg kell hogy őrizze azoknak az embereknek az emlékét is, akikhez a hála, a tisztelet, a rokonság és barátság érzelmei fűzték. Ily módon a kápolna mintegy közvetíti az utókor számára Lázói János emberi és személyi kapcsolatait.

A kápolnát 12 faragott címer díszíti. (Meghatározásukat Bunyitay végezte el.) Az alapítóén kívül még 9 különböző személy címere szerepel, kettőé kétszer is, Lázói nyilván különösen ki akarta emelni őket. A címerek elhelyezésük folytán is bizonyos rangsort követnek. A kápolna főhomlokzata az északi oldalon van; legfontosabb eleme, magva a gazdagon faragott kapu. A kapu fölött, körülbelül a főhomlokzat középpontjában van Geréb László püspök két angyal tartotta címere, ettől balra a II. Gyula pápáé és jobbra a Mátyás királyé. A homlokzatot kétoldalt egy-egy sarokpilaszter zárja le. Mindegyik fejezetén egy-egy előre és oldalra (nyugatra, illetőleg keletre) forduló címer látható. Szemben, jobbra Bakócz Tamás esztergomi érseké, baloldalt Zápolya János erdélyi vajdáé, nyugat felé fordítva másodszor is a Mátyás királyé, kelet felé Perényi Imre nádoré. A kápolna belsejében, a boltozat zárókövein három címer látható: először az alapítóé, azután a Geréb Lászlóé, végül Barlabássy Lénárd erdélyi alvajda címere. A kápolna nyugati külső oldalán, a később befalazott kapu fölé helyezték el Sánkfalvi Antal nyitrai püspök és Buda Udalrich gyulafehérvári kanonok címerét. Joggal nevezi Bunyitay ezt a címet együttest választot. személyiségek kis panteonjának.

E kiváló személyiségek címereinek felsorolásából nyilvánvaló, hogy Lázói kettőt kiemelni szándékozott: Geréb László püspököt és Mátyás királyt. E két személy iránt különös hálát érzett. Mint ahogy már rámutattunk, Lázóit Mátyás király tette nemessé. Valószínű azonban, hogy más kegyekben is részesítette, amelyekről nincs tudomásunk. Amennyiben megfelel a valóságnak, mindez a püspök közbenjárására történhetett, a király és a püspök ugyanis unokatestvérek voltak. Feltehetően Lázói János legnagyobb támogatója maga a püspök volt. Mindenki más előtt neki, nagy jótevőjének akarja háláját leróni a kápolna alapításával. A feliratban ezért nevezi a püspököt — bár egyidősek voltak — áldott emlékü atyjának (*Patri bonae memoriae accepta referentur*). A rokonszenv, az őszinte megbecsülés és hódolat, amellyel a püspök és annak unokafivére, a király iránt viseltetett, leginkább azokban a verssorokban tükröződik, melyek a püspök címere fölött olvashatók:

*Matthiam claro tetigit qui sanguine regem,
Ista Ladislai signa fuere Gereb.
(Ez volt a címere Geréb Lászlónak
Ki Mátyás királyhoz állt közel híres vére által.)*

Címerek Lázói János kápolnáján (balról jobbra):
II. Gyula pápa, Geréb László, Mátyás király

A püspök és Lázói János közti kapcsolat mindkettőjük részére egyformán megtisztelő. Hogy milyen híven őrizte Lázói a püspök és a király emlékét, abban is megmutatkozik, hogy amikor a kápolna építése befejeződött, a püspök egy évtizede, a király pedig már két évtizede nem volt az élők sorában.

A Lázói-kápolna történelmi forrásértéke több annál, mint hogy csupán felvilágosítást nyújtson alapítójának jeles személyiségéről. Ha mérleljük, hogy milyen gondosan választotta meg az alapító a személyiségeket, akiket méltónak ítélt arra, hogy címerük ebbe a kis panteonba fölvéttessék, akkor nem tűnhet pusztán véletlennek, hogy innen hiányzik egy címer, melynek jelenlétét mindenki elvárhatná, aki a kor történetét csak hozzávetőlegesen is ismeri. A kápolna a negyedik századon át uralkodó II. Jagelló Ulászló (1490—1516) uralmának második felében épül. Az ő címere azonban hiányzik ebből a panteonból — és ez a kápolna legélesebb történelmi állásfoglalása. Fényt vet azokra a nagy politikai feszültségekre, amelyek megrázkódtatták a törököktől erősen fenyegetett Magyarországot, s társadalmi ellentétekkel összekapcsolódva (kevésbé a Dózsa György vezette parasztfelkelés kitörése előtt) előkészítették a katasztrófát, amely 1526-ban Mohácsnál az országra zúdult. A Zápolya János irányította kismemesség a hatalomért harcolt a főnemességgel, s mindkettő korlátozni igyekezett a királyi hatalmat. Ebben a küzdelemben a kismemesek voltak a harciasabbak. Ilyen bizonytalan belpolitikai körülmények között, és tekintettel az egyre fenyegetőbbé váló török veszélyre, a király a német-római császárságnál keresett támaszt, és 1491-ben Miksával örökösödési szerződést köt. A kismemesség azonban kinyilatkoztatta, hogy nem tűr meg semmilyen idegen származású uralkodót az ország élén, hanem nemzeti királyt fog trónra emelni. Lázói ebben a harcban egyértelműen a Jagelló-ház ellen foglalt állást, és a Lázói-kápolna évszázadokon át alapítója politikai kiállásáról tesz tanúságot.

Befejezés- és összehasonlítóképpen még egy rövid utalás. 1518-ban a szászsebesiek új főoltárt emeltek a parochiális templomba. Ez Erdély egyik legnagyobb és művészileg legjelentékenyebb ilyenmű alkotása. Az oltár díszes növényi keretébe a predellától balra II. (Jagelló) Lajos (1516—1526), jobbra pedig Szászsebes városcímerét iktatták be. Ha szem előtt tartjuk, hogy a pártharcok, amelyek apjának uralkodása alatt az országban dúltak, II. Lajos idejében folytatódtak, valamint azt, hogy az erdélyi szászok II. Ulászló és Miksa pozsonyi örökösödési szerződéséhez 1492-ben csatlakoztak, akkor úgy tekinthetjük, hogy a szászsebesi polgárság II. Lajos címerének főoltárukra való helyezésével a király iránti odaadásukat akarták bizonyítani. A címer elhelyezése ebben a tekintetben is politikai állásfoglalást jelentett, de Lázói Jánoséval ellentétben — a Jagelló-dinasztia mellett.

Theobald Streitfeld

**Artur Coulin: Álmodozás
(Szekely lány falusi szobában)**